

jemy 1 200 denarów; pozostaje to w zgodzie z sugestią Lafaurie⁵⁰. Postępując analogicznie z ceną 1 funta srebra (*hoc est pusula primi*), czyli 6 000 denarów, argenteus wybijany z dobrej jakości kruszcu winien odpowiadać 62,5 denara⁵¹, co po uwzględnieniu rzeczywistej zawartości srebra w argenteusach emitowanych u schyłku III w. pozwala uznać jako prawdopodobne 100 denarów przytoczone w inskrypcji z Aphrodisias. Skoro w myśl zarządzenia z dnia 1 września 301 r. nominalowi z wieniec laurowym przyporządkowano taryfikację 5 denarów, a jednocześnie według edyktu 1 funt aurichalcum kosztował około 100 denarów, jest niewykluczone, iż również nominały brązowe były jednostkami kredytowymi, jako że Dioklecjan wycofał z obiegu zdeprecjonowane aureliany w ramach demonetyzacji. Uwzględniając w szacunkach dane przytoczone przez edykt Dioklecjana, a mianowicie cenę 1 funta złota 72 000 denarów, funta srebra 6 000 denarów oraz aurichalcum 100 denarów, relacja wartości złota do srebra przyjmie postać jak 1:12, podczas gdy złota do aurichalcum 1:720, zaś srebra i aurichalcum jak 1:60⁵². Dla porównania — stosunek wartości złota do srebra w dobie reformy 294 r. wynosił w przybliżeniu jak 1:9,2 zakładając, iż 1 aureusowi odpowiadało 16 argenteusów o zawartości srebra zbliżonej do 90⁰/₁₀⁵³.

W związku z trudną sytuacją finansową państwa na przełomie 298/9 r. wstrzymano produkcję złotych nominalów i ponownie zaczęto wybijać dopiero około r. 301 po wprowadzeniu nowych, bardziej korzystnych relacji wartości złota do pozostałych metali monetarnych. O stopniowym wzroście ceny złota wyrażonej w denarach zaświadcza papyrus z Panopolis, który dla 300 r. podaje cenę funta złota w wysokości 40 talentów czyli 60 000 denarów, podczas gdy w 294 r. płacono zań 48 080, a w 301 r. 72 000 denarów⁵⁴. Podobnie w przypadku srebra, zachowane źródła pozwalają stwierdzić w ciągu kilku lat zauważalną progresję. Opierając się na danych pochodzących z papyrusu Antin. 38, datowanego na 13 kwietnia 301 r. i idąc za interpretacją R. Remondona przyjęto, iż koszt pracy włożonej w jubilerską obróbkę srebra wynosił 62 denary; edykt Dioklecjana dla zbliżonego stopnia trudności za wykonaną usługę przewiduje opłatę w wysokości 75 denarów⁵⁵. Jeśli powyższa różnica w pełni oddaje wzrost oficjalnej ceny srebra wyrażonej w denarach w ciągu kilku miesięcy r. 301, to po uwzględnieniu ceny 1 funta czystego srebra z przełomu listopada i grudnia, należałoby przyjąć dla kwietnia tegoż roku wartość około 4 980 denarów.

⁵⁰ Ed. diocl. 28,1a. Zob. Giacchero, *Il valore*, s. 145 n.; Lafaurie, *Réformes*, s. 118. Odmiennie J. Bingen, *Le prix de l'or dans l'Edit du Maximum*, Chron. d'Ég. XL, 1965, s. 206 n., 431 n.

⁵¹ Ed. diocl. 21,9. Zob. Giacchero, *Il valore*, s. 145 n.

⁵² Zob. H. Mattingly, *The monetary systems of the Roman Empire from Diocletian to Theodosius I*, NC 6 ser., VI, 1946, s. 215 oraz literaturę podaną w przyp. 41.

⁵³ Por. Sperber, *Costs*, s. 235; Cope, *Diocletian's price*, s. 220 n.

⁵⁴ J. C. Skeat, *Papyri from Panopolis in the Chester Beatty Library*, Dublin 1964, pap. 2,216; Crawford, *Finance*, s. 586; Lafaurie, *Réformes*, s. 77, 98, 110, 120; J.-P. Callu, *Denier et Nummus (300—354)* [w:] Les „Dévaluations”, s. 107 n.; Carrié, *Finances militaires*, s. 241.

⁵⁵ Remondon, *A propos*, s. 130 n.; West, *Ancient money*, s. 3.